

“ÇORA BATIR” HAKKINDAKİ DESTANLARIN POETİKASI ÜZERİNDE BİR DEĞERLENDİRME*

Liliya İBRAHİMOVA

Çora Batır adıyla bilinen destanın hacimli varyantları; Kazan Tatarları, Kırım Tatarları, Nogay ve Kazaklarda geniş bir yayılma alanı bulmuştur. “Çora Batır” destanında konu, Kazan Hanlığı’nın 16. yüzyılın ortalarında Rus Devleti tarafından işgal edilmesi olayı ile ilgilidir. Bu devirdeki Kazan-Kırım, Kazan-Moskova ilişkilerine doğrudan doğruya işaret etmektedir. Bu Türk destanlarında, asıl kahramanı gerçek şahısla şüphe duyulmayacak şekilde yakınlaştıran deliller bulunmaktadır. Bu şahıs, 16. yüzyılın ilk yarısında Kazan’da siyasi ve diplomatik işlere düşkünlüğü ile bilinen Çora Narıkoğlu’dur. Eserin gerçek olaylara dayanmış olması, tarihi şahsın destanî tarzda şekillenmesi, kahramanlık destanı için gelenekselleşmiş bir formdur. Ama eserin destan türü oluşunu, halk arasında yayılmasını temin eden bir diğer husus ise, destanın dil-üslûp özelliklerinin, kompozisyonunun “sanatçı” tarafından işlenmiş olmasıdır. Bu nedenle “Çora Batır” destanının varyantları, şiirsel yapılarının son derece nitelikli ve zengin olmaları ile dikkat çekmektedirler.

Tatar versiyonuna baktığımızda burada şiir halindeki mısraların nesirle bir arada nöbetleşe yer aldığı görülmektedir. Kural olarak yazarın anlatımı nesir halindedir, ancak kahramanların konuşmaları “Cır ile söylediği budur” veya “Cırlayıp söyledi” diye takdim edilerek şiir dizeleriyle ifade edilmiştir.

Destan metnindeki benzetme ve epitetler, tasviri anlatımlarda mühim rol oynamaktadır. Tatar “Çora Batır”ndan Naren’in atı Karagir’i tasvir eden dizeleri buna örnek olarak vermek mümkündür.

Sağrısı kara tava gibi,
Yanı kara minder gibi,
Önünden gelip baksam,
Ön dişi kürek gibi,
Art azısı toynak gibi,
Omuzu damgalı,
Karagir korkuya düştü şimdi.

Burada şunu da söylemek gerekir: Çora’ya isnat edilen destanların bütün versiyonlarında kahramanın atının tasvirine büyük bir yer ayrılmıştır. Sadece Türk topluluklarında değil, bütün dünya destanlarında da kahramanın atının övülmesi bilinen bir sahnedir. Ata büyük ilgisi olan Türk toplulukları için bu son derece doğaldır.

Destanın bazı dizeleri bugünün okuyucusuna ağır gelebilir, çünkü burada fikrin doğrudan doğruya değil, dolaylı olarak söylendiği sık sık görülür. Miñlesılu’nun doğum ağrılarının tuttuğu sırada kocasına söylediği şiir buna bir örnek olabilir:

Doğsa başım gelincik
Doğmasa başım dövülmez
Ey yiğidim, yiğidim,
Sen yardımcı anne gibisin.

diyerek Miñlesılu eri Nareñ’e müracaat eder.

Destanın Tatar versiyonuna has başka bir özelliğine daha göz atalım. Nesir kısımlarda bazı olaylar üzerinde tafsilatlı bir anlatım yapılmış, ancak bazı olaylara ise kısaca değinilip geçilmiştir. Mesela Çora’nın buzağı bakması epizodu ayrıntılı bir şekilde ele alınarak verilir. Ancak, onun büyüyüp asker toplaması, Kırım’dan İdil boyuna gidişi hakkındaki malumat sadece iki üç cümleden ibarettir. Bunu, diğer Türk versiyonlarıyla, özellikle de Kazak destanları ile mukayese ettiğimizde Tatar “Çora Batır”nın daha çok sözlü gelenekten değil de, yazılı gelenekten gelmekte olduğunu söyleyebiliriz. Destandaki vakaların

göz açıp kapayıncaya kadar bir yerden diğer yere geçmesi, bazı detayların tafsilatlı bir şekilde anlatılmaktan kaçınılması, üslûbunun kitap diline yakınlığı, Tatar halkının “Çora Batır” destanına has özellikler olarak görülmektedir.

Eserin kompozisyon yapısına baktığımızda destandaki vakaları dört bölüme ayırmak mümkündür:

- I. Naren Batır’ın hayatı
- II. Çora’nın doğumu ve çocukluk çağı
- III. Çora Batır’ın Kazan ile ilgili faaliyetleri
- IV. Kazan’ın, Hacitarhan’ın Ruslar tarafından işgal edildiğine dair haber.

Eserin %18.3’lük bölümünü oluşturan birinci bölümüne (ikinci ve üçüncü bölümler eserin %40.5’ini, son bölüm ise %0.6’sını teşkil eder) Naren Batıra tahsis edilmiş ayrı bir destan demek de mümkündür. (Burada Tatar versiyonunun “Naren ve Çora Batır Hakkında Hikâye” şeklinde adlandırıldığını da hatırlatalım.)¹ Ayrı ayrı bölümler halinde anlatılan olaylar, aynı kökene dayanmaktadır. Bir destanın kollarının meydana getirilmesi, çeşitli toplumların epik geleneğinde bulunmaktadır. Buna örnek olarak Koroğlu hakkındaki destanı, “Alpamış”ın Özbek varyantının Ermeni kahramanları David Sasonlı’nın ataları ve torunları hakkındaki daireyi göstermek mümkündür. Halk; kahramanın oğluna, oğulluğa aldığı çocuğuna ve torununa tahsis ederek yeni yeni eserler meydana getirmiştir. Tatar “Çora Batır”ı da bu geleneğe hayli yakındır.

Destanda Çora Batır’ın dava arkadaşı, Kılınçak Batır’a büyük önem verildiğini ve eserde “Kılınçak Batır Hikâyesi” diye ayrı bir bölüm oluşturulduğunu da söyleyelim.

Kırım-Tatarları ve Nogay varyantları ile karşılaştırıldığında vedalaşma, ağlayıp sızlama epizotları Tatar versiyonunda öyle çok fazla yer almamaktadır. İşte, mesela, eri Çora’yı uğurlarken Silubik’in ağlayarak söylediği sözler beş mısrayı geçmemektedir:

Alıp git, yiğidim alıp git,
Atın sağına alıp git.
Yiğit başına batırım,
Bizim gibi sahipsizi,
Kendi yoluna kurban edip git.

Çora Batır’a atfedilen versiyonların arasında sanat ve estetik açısından Kırım Tatar versiyonu son derece önemlidir. Bunlar birkaç varyanttadır: **Kırım Tatar Halk Ağız Yaratıcılığı** adlı kitaptaki destan metni (K₁)², diğerleri de V. V. Radlov tarafından tespit edilmiş olan varyantlardır (K₂, K₃, K₄).³

Kırım Tatar versiyonundaki tiplerin malum isimleri “Çora”, “Narik”, “Kılınçak” vb. şeklinde özellikle zikredilmekte, destanlar ise Çora Batır diye adlandırılmaktadır. K₁ varyantının diğer varyantlardan ayrılan farklı bir yanı vardır. Bu varyant, yazarın okuyucuya manzum münacatı ile başlamaktadır. Bu şiir, destanı müzikle bir birlikte söyleyen destancının (çiçen) sesini günümüze ulaştırmaktadır. Dili, günümüz Tatar okuyucusu için anlaşılırdır:

Siz anlat diyorsunuz bizlere,
Biz anlatalım sizlere,
Ne verirsiniz bizlere?
Binmek için verirsen deve ver,
Sağmak için verirsen kısrağ ver
Soğuk gelmeden hava soğumaz.

¹ İ. Berezin, *Turetskaya Hrestomatiya*, Kazan 1862, 41-56.

² *Kırım Tatar Halk Ağız Yaratıcılığı*, (Haz.: Bekirov), Taşkent 1991, 57-72.

³ V. V. Radlov, *Obraztsy Narodnoy Literatury Severnih Tyurkskih Plemen*, VII. Cilt, 1896, 21-22, 122-132, 167-183.

Destan metninde hem Kırım Tatar hem de Tatar halkı için ortak hazineler, atasözleri bulunmaktadır. Mesela “Güzel güzel değildir, canın sevdiği güzeldir”. Mukayese için: “Güzel, güzel görünmez, sevilen güzel görünür.”

Eserde diyaloglara özel bir önem verilmiştir. Bunlar metinde çok fazla yer almaktadır. İki kişi arasında süren konuşmalarda lirik ifadeler de rastlamak mümkündür. Örneğin, Miñlesılı ile han oğlu arasındaki diyalogda anlatılan kıssayı, lirik söyleyişlerin güzel bir örneği olarak adlandırmak mümkündür. O kıssa şöyledir:

“Narik’in eşi:

‘Efendim, ben size bir kıssa anlatayım. Bir zamanlar, sizin gibi bir han varmış, yılkıları kalabalık ve muhteşemmiş. Onun sürüsünden her gün bir at kaybolurmuş. Kaybolan atların sayısı yüzü bulmuş. Han efendi, çobanlarına kızarak:

‘Niçin kaybediyorsunuz?’ demiş. Kendisi de çobanlarıyla birlikte kaybolan atları aramaya gitmiş. İssız bozkıra çıktıklarında orada kaybolan atların artıklarını görmüşler. Orada bir de aslan yatmakta imiş. Han, aslana:

‘Sen hayvanların hükümdarisin, ben de insanların padişahıyım. Sana çalıntı et yemek yakışır mı? Sana her gün bir tane kısırak vereyim, yeter ki çalma!’ demiş. Aslan razı olmuş. Onlar, dönmüşler. Bir gün han, bir kısırak göndermiş, ama aslan almamış. Sebebini sorunca: ‘Kısırağın ayağını canavar dişlemiş, bana canavarın artığı layık mı?’ Hayvan olsa da canavarın artığı olan kısırağı yemek istememiş. Sen bir han oğlusun, sana halktan kalmış olan bir artık layık mı?’ demiş.”

Destanda manzum diyaloglar da bulunmaktadır. Çora Batır ile Ali Bey diyalogu buna bir örnektir. Çora’nın takip ettiğini gören Ali Bey, pişman olur ve onlar arasında anlaşma başlar. Ali Bey, Çora’dan geri dönmesini rica eder, ama Çora, kendisinin ana babasını, kardeşini inciterek değerli atını alıp giden düşmanını affetmeyeceğini söyler. Bu şekildeki söyleşme, birkaç kez daha tekrarlanır:

“Çora yaklaşmış geldiğinde Ali Bey, şöyle der:

Dönsene Çora’m, dönsene,
Atının başını çeksene.
At için yüreğin parçalanıyorsa,
Atını alıp dönsene.

Çora:
Dönmem Ali Bey, dönmem,
Atımın başını da çekmem,
Atıma yüreğim parçalandığı için
Atımı alıp da dönmem.

Ali Bey:
Dönsene Çora’m, dönsene,
Atının başını çeksene.
Atına bindim, vereyim,
Koyunu kestim, ödeyeyim.

Çora:
Dönmem, Ali Bey dönmem,
Atımın başını da çekmem,
Atıma bindin, verirsin,
Koyunumu kestir, ödersin,
Altmış yaşındaki atamı,

Hırpalayıp koymuşsun,
Karından doğmuş kardeşime,
Ballar, bozalar süzdürüp
Ahlak dışı sözler söylemişsin,
Onu nasıl ödeyeceksin?" vb.

Destanda manzum tiradlar, destan metninin yarısından fazlasını teşkil etmektedir. Manzum mısralarda hece sayısı, 7-7, 7-8 şeklindedir, artma veya azalma durumu çok fazla değildir, mısralar, üç heceli kelimeler ile tamamlanmaktadır. Tiradlarda epik formüllerin birkaç kez tekrarlandığı görülmektedir. Mesela, deminki Ali Bey ile Çora Batır diyalogunda kahramanın "altmış yaşındaki" babasını "hırpalayıp bırakma", anası Miñlesilu'ya "yaman sözler" söyleme, kız kardeşi Hanıkey'e "ballar bozalar süzdürüp, kapı arkasına kısıtırıp, ahlak dışı sözler" söyleme sahnesi birkaç kez hatırlatılır. Ya da Ali Bey'i:

"Asker başı Ali Bey,
Düşman içinde güçlü bey,
Düşman yanında akıllı bey."

diyerek tasvir eden dizelerle, Çora Batır ile Ali Bey'in söz düellosu ile başlayan kavgasının anlatıldığında söylenen:

Sağ tarafına baktı,
İki çeşit ok aldı,
Sol tarafına baktı,
İki çizgili ok aldı,
Okuna koyup tuttu,
Çekip attı.

dizeleri destanın birkaç yerinde görülmektedir.

Ayrılık, ağıt yakma motifi, bütün Türk destanları için ortak motiflerdendir. "Çora Batır"ın Tatar versiyonunda bu bölüme daha az yer verilmiş olsa da, diğer versiyonlarda bütün metnin beşte biri kahramanın kardeşleri ile vedalaşmasına ayrılmıştır.

Kırım Tatarlarının "Çora Batır"ı (K₁) şiir açısından farklı ve güçlü bir yapıya sahiptir. Destandaki her bir epizot, detay, belli bir şekilde ve düz bir anlatımla verilmiştir. Bahadırlarla atlarının dış görünüşleri tasvir edilirken geleneksel epitetler kullanılmıştır: "polat kılıç", "kara başlı süngü", "sırmalı cepken", "sarımsak gibi azılı", "sahtiyan kulaklı", "oynayıp duran kaval kemikli", "yedi hanlı Kazan", vb. Eserde olay akışı yavaştır; her bir olay üzerinde uzun uzun durulmuş, tafsilatlı bir anlatım gerçekleştirilmiştir. Vakalar, birbirini takip etmiş ve mantıklı bir şekilde bağlanmıştır.

Kırım Tatar "Çora Batır"ının ikinci varyantı (K₂) çok kısadır ve bütünüyle nesir haldedir. Onu, Çora Batır hakkındaki destanların birisinden alınarak birkaç yeni motifin eklenmesiyle meydana getirilen bir bölüm olarak görmekteyiz.

Üçüncü varyant (K₃), nazım ve nesir kısımlardan oluşmaktadır. Hacimli ve muhteva olarak da doludur. Dizelerde ritim korunmakta, bu tür dizeler, kafiyelenmiş kısımlardan farklı olarak, ölçüsü standart olmayan tiradı, uzun cümleyi ya da sanatlı monologu hatırlatmaktadır.

K₁ varyantının en güzel süsü olan vedalaşma ve ağlaşarak uğurlama motifi, burada yoktur.

Türk destanlarına mahsus bir şekilde, Kırım Tatarlarına ait varyantlardan biri olan K₃'te kahramanı olağanüstü bir alp biçiminde tasvir etme doğal bir durumdur. Burada Çora, alpların alpi, yiğitlerin yiğididir. Onu gören "gözleri iri iri olan, bıyığını ensesine bağlayan, altındaki atı fil gibi olan" (mübalağa yöntemi, epitet) Moskova pehlivanı dahi ondan korkar. Buna benzer bir tasvire Kırım Tatarlarının başka bir varyantında da (K₄) rastlamaktayız. Küküşli Tama'ya vergi toplamaya gelen Ali Bey, "Bıyığını ensesine bağlayan, yürüdüğünde yetmiş bin asker yürüyormuş gibi olan" korkunç bir adamdır.

Türk topluluklarının folklorunda epik sayılardan biri haline gelen “40” sayısına Kırım Tatarlarına ait Çora Batır destanının varyantlarında birkaç kez rastlanmaktadır. Mesela, Kazan hanının kızına 40 kız hizmet eder (K₁, K₄), Han Çora Batır, kendisine ait 40 kişilik askerini beraberinde götürür, Kazan’da Çıgalı Han’ın 38 bahadırına Kolinçak ile Çora Batır da katılınca hanın yiğitlerinin sayısı 40 olur (K₄) vb. (Bu sayı, Nogay ve özellikle de Kazak versiyonunda defalarca görülmektedir.)

Kırım Tatar varyantlarının hiçbirisinde edebi bir işleme söz konusu değildir. Onlar, Türk destancılık geleneğinin güzel örnekleridir. Nogayların Çora Batır adına bağlı destanları, sanatsal özellikleri bakımından incelendiğinde, anlatım ustalığı dikkatleri üzerine çekmektedir. Bu anlatım özelliğinde, kahramanların sözleri, epitetler bakımından zengin manzum monologlardan ibarettir. Örnek olarak Çora (Nogaylarda Şora) Batır ile Ali Bey arasında tasvir edilen kahramanlık epizodundan bir parça verelim. İki bahadır, Köşirli dağa çıkarak ok atıp güçlerini sınımadan önce söz yarışına girerler. Ali Bey şöyle der:

Ben binerim, binerim,
Öç aldırılmaz bir erim.
Kan güdülen bugünde,
Karagir’ini vermem ben.
Sabret Çora’m, sabret,
Atının başını döndür git...

Buna karşılık olarak Çora’nın hayli uzun bir diyalogu aktarılmakta. Çora, önce, Ali Bey’in “kara yüzlü, kara benli”, “koyun gördüğünde coşan”, “düşman gördüğünde kaçan”, “öğünüp göğe bakan”, “kaşı gözü çökmüş”, “halkı ağlatarak işlerini düzelten”, kötü bir insan olduğunu söyler, kusurlarını birer birer sayıp döker ve sonunda da şöyle der:

Ey, bey oğlu, ben senden
Bir istiyorum, vermiyorsun,
İki istiyorum, vermiyorsun,
Bal arılarını öldürmeden
Balını nasıl alırsın?
Atımın başını çevirmem, bey!
Ben buradan savaşmadan dönmem, bey.⁴

Nogay destanlarında, Kırım Tatarlarının “Çora Batır”ının her bir varyantında olduğu gibi kahramanın yakınlarından ayrılarak yabancı bir memlekete gidişi ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve bu durum ağlama sızlama ile bir arada bulunmuştur. Çora Batır, Kazan’a gider, önce babası Narık, annesi Miñlesiluv, kız kardeşi Kanibek’in (Türk destanları için gelenek halini almış Hanikey adının farklı bir varyantı), sevdiği Altınbik ve yolda karşılaştığı kız ile ayrı ayrı vedalaşması ve onların söylediği sözler şiir şeklinde verilmiştir.

Nogay “Çora Batır”ının başka bir özelliği ise şuradadır: Bu varyant, asıl kahramanın faciası ile tamamlanmamaktadır. Çora’nın felaketinden sonra buraya, harabe Kazan’a, oğlunu arayarak Miñlesiluv gelir. Oğlunun öldüğünü anlayınca Miñlesiluv şöyle der:

Ay, ay günüm, ay günüm,
Canım, sevdiğim, Çora oğlum,
Kaygılarım, sevinçlerin,
Akıldan çıkmaz, unutulmaz oldun,
Yok oldun, Çora’m, yok oldun,
Şimdi ne yapayım?
Yavrusu ölmüş deve gibi
İnleye inleye gideyim.

⁴ Bölümler, yazar, Flus Latıyfi’nin Tatar edebi diline çevirdiği varyanttan alınmıştır: *Çora Batır*, Haz.: F. Latıyfi, Kazan 1993, 40-41.

Bu, Türk destanlarına has, ağıt yakma monologunun güzel bir örneğidir.

Sonuç olarak Nogayların “Çora Batır” varyantları⁵, üslûp bakımından işlenmiş, sağlam bir forma sahip edebi yadigârlar arasındadır. Türk topluluklarının Çora Batır’la ilgili epik eserleri arasında Kazaklar arasında yaratılmış olan varyantların son derece önemli bir yeri vardır. Esasında Kazak varyantlarının hemen hepsi de nesir halindedir.⁶ Varyantlar, hacimli, geleneksel epitetler açısından da zengindirler.

Kazak varyantı, kahramanın hal ve hareketini, dış görünüşü anlatırken Türk kahramanlık destanlarının genel tasvir yollarını kullanmıştır. Örneğin Çora, doğar doğmaz gayet hızlı büyür, kırk gün olduğunda gülmeye, ana babasını başkalarından ayırt etmeye başlar, bir yaşına geldiğinde güzelliği ile nam kazanır, iki yaşında tanınamayacak derecede büyür, üç yaşında kuş gibi çevik bir çocuğa döner, dört yaşında okula başlayıp bir yıl içerisinde her şeyi öğrenir, yetkin hale gelir ve artık on yaşına geldiğinde de kahramanlıklar yapmaya başlar, yine bir yılda gerçek bir kahramana dönüşür. (Mübalağa-abartı sanatı) Çora, on iki yaşında göğsü “çelik renkli kurşun gibi” bir bahadır olur (Geleneksel bir epitet, destanın Tatar versiyonunda Çora tarafından kurtarılan kız, yığıdı “çelik renkli kurşun gibi” göğsünden tanınmıştır.).

Destanın Kazak varyantları, kahramanlık epizotlarının fazlalığı ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Çora Batır’ın düşmanları ile savaştığı kısımlar, burada ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmektedir. Mesela, bir varyantta Karaman ile Çora arasındaki mücadele söz yarışması ile başlar, güreşmeye kadar gider ve esas kahramanın galip gelmesiyle sonuçlanır. Onların iki üç türlü silah kullanarak savaşmaları güneş batıncaya kadar devam eder.

Kazak varyantları, Çora’nın yanındaki diğer bahadırların kahramanlık mücadelelerini de tasvir etmesi, şahıs kadrosunun genişliği, olayları hikaye etmedeki yetkinliği, konunun gayet cazip olması ile farklı bir konuma sahiptir. Bu tür özellikleri ile Kazak varyantının Tatar varyantları ile büyük farklılık göstermesinde, Kazakistan ve Orta Asya topluluklarında destancılık geleneğinin daha gelişmiş olması etkili olmuştur. Bilindiği gibi, Kazak, Karakalpak ve Özbeklerde destan anlatan destancılar, nesilden nesile şiir söyleyip anlatma sanatını aktaran silsileler teşkil etmişlerdir.

Kazakların “Şora Batır” varyantları, diğer Türk topluluklarının varyantlarından Kazak bölgesinde yaratılmış olmaları ve Kazakların yaşam tarzını tasvir etmeleriyle ayrılmaktadır. Türk topluluklarının Çora Batır’la ilgili destanları, bünyelerindeki fikri ve estetik değerlerinin yanı sıra, yüksek bir sanat anlayışıyla işlenmiş olmalarıyla da büyük bir öneme sahip müstakil epik eserlerdir. Onların poetikası üzerinde yapılan kısa bir değerlendirme, bizi bu sonuca götürmektedir.

KAYNAKLAR

- 📖 Divaev, *Şura Batır, Sbornik Materialov Dlya Statistiki Sırdarinskoy Oblasti*, C. IV, Taşkent 1899.
- 📖 Divaev, *Şura, sın Narık Batura, Trudı Obşçestva İzuçeniya Kirgizskogo Kraya*, III, Orenburg 1922.
- 📖 **Batırlar Cırı. Kırımın Kırık Batır**, Almatı 1989.
- 📖 **Büz Yigit**, Buharest 1998.
- 📖 *Çora Batır, Nogay Davısı*, 1992.
- 📖 **Çura Batır**, Haz.: F. Latıyfi, Kazan 1993.
- 📖 İ. Berezin, **Turetskaya Hrestomatiya**, Kazan 1862.
- 📖 **Kırım Tatar Halk Ağız Yaratıcılığı**, (Haz.: Bekirov), Taşkent 1991.
- 📖 **Nogaydın Kırık Batır**. Edige, Mahaçkale 1991.
- 📖 V. V. Radlov, **Obraztsı Narodnoy Literaturı Severnih Tyurkskih Plemen**, VII. Cilt, 1896.

Aktaran: Halil İbrahim ŞAHİN**

⁵ *Nogaydın Kırık Batır*. Edige, Mahaçkale 1991; *Çora Batır, Nogay Davısı*, 1992, s., 46, 59-60, 122-132, 167-183; *Büz Yigit*, Buharest 1998.

⁶ *Batırlar Cırı. Kırımın Kırık Batır*, Almatı 1989; A. A. Divaev, *Şura Batır, Sbornik Materialov Dlya Statistiki Sırdarinskoy Oblatsi*, C. IV, Taşkent 1899; A. A. Divaev, *Şura, sın Narık Batura, Trudı Obşçestva İzuçeniya Kirgizskogo Kraya*, III, Orenburg 1922.

** Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.